

Přijetí jáhnů věřícími ve farnostech

Pastorálněteologická reflexe na základě empirického výzkumu

Martin Fajdl

Jedním z problémů diakonátu v dnešní době je otázka identity jáhna (diákona). Jáhni mají ze své podstaty spoluúčast na služebním kněžství církve. V tomto směru bylo u nás vydáno několik publikací, které se věnují jak dějinnému vývoji a současné situaci, tak i životu, službě a formaci diákonů.¹ Z hlediska pastorální teologie reflektují tuto problematiku v našich podmínkách Aleš Opatrný² (KTF UK) a Michal Opatrný (TF JU).³ Ukazuje se, že i několik desetiletí po obnovení trvalého diakonátu jsou jáhni v katolické církvi dosud ve fázi hledání svého konkrétního místa v životě církve.

Otázkou identity jáhenské služby v dnešní době jsem se okrajově zabýval ve své diplomové práci, v níž jsem se zaměřil na to, jak svoji identitu chápou sami jáhnové a jak ji vnímají jejich nejbližší rodinní příslušníci (manželky).⁴ Výsledky tohoto šetření se dají shrnout do následující teze: *Mezi trvalými jáhny je nezanedbatelný počet těch, kteří v otázce své identity (jako jáhna katolické církve) tápou; současně si uvědomují, že toto tápání škodí výkonu jejich jáhenské služby. Situace by se zlepšila, pokud by obdrželi jasnější popis svého úkolu ve farnosti, včetně konkrétních činností, které se od nich očekávají.*

Dalším výsledkem šetření bylo zjištění velké šíře pastoračních úkolů jáhnů působících ve farnostech, což s sebou nese riziko pracovního přetížení nebo dokonce fyzického či psychického zhroucení, k němuž u několika z nich skutečně došlo.⁵

---

1 Např. MTK, *Diakonát, vývoj a perspektivy*, Praha: Krystal OP, 2002; KONGREGACE PRO KLÉRUS, *Směrnice pro službu a život trvalých jáhnů*, Praha: Sekretariát ČBK, 2002; KONGREGACE PRO KATOLICKOU VÝCHOVU, *Základní normy pro formaci trvalých jáhnů*, Praha: Sekretariát ČBK, 2002.

2 Např. A. OPATRŇÝ, *Pastorace v postmoderní společnosti*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, s. 95–105.

3 Např. M. OPATRŇÝ, „Otázka identity jáhenské služby,“ *Teologické studie* 5, č. 2 (2004): 37–44.

4 M. FAJDL, *Jáhensství jako spojení manželství a pastorační práce*, diplomová práce, České Budějovice: Teologická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, 2009.

5 Srov. tamtéž, s. 34–36.

Uvedené výsledky mojí diplomové práce se pro mne staly motivací nadále se této otázce věnovat i v mém disertačním projektu.⁶

Při řešení této problematiky je třeba si položit několik praktických otázek: Co očekávají farníci od jáhna působícího v jejich farnosti? Jaká je a jaká by měla být koncepce diakonátu v dané diecézi? Jaký pohled na jáhenskou službu mají kněží, kteří se pastorační ve farnosti věnují? Jakou zkušenost a jakou vizi své služby v budoucnu mají samotní jáhni? Všechny tyto otázky týkající se problematiky diakonátu z různých úhlů pohledu by se daly přirovnat k barvám malíře, který je nanáší na plátno svého obrazu. Tímto plátnem, které tvoří základ obrazu, je samotné ustanovení, potažmo znovuoobnovení jáhenské služby v církvi Druhým vatikánským koncilem.

Problematicu identity jáhna je tedy třeba vnímat komplexně. V tomto článku se budeme zabývat pouze jednou z jejích částí,⁷ a to otázkou: Co očekávají farníci od jáhna působícího v jejich farnosti?

1. DIAKONÁT – POČÁTEK, VÝVOJ A SOUČASNOST

Abychom lépe pronikli do problematiky diakonátu v dnešní době, je třeba se podívat (alespoň stručně) do minulosti – k počátkům a vývoji této služby v dějinách církve. Jen tak budeme moci vnímat její pravou podstatu a význam, a dosáhnout potřebného základu pro nalezení nové identity diakonátu v současné době.

1.1 Diakonát – počátek

Počátek jáhenské služby spadá do období prvotní církve, kdy se již silně zvyšuje počet věřících. Apoštolové přijali Ducha svatého, začali hlásat Boží slovo a víru přijímaly celé zástupy lidí (srov. Sk 2,42). Vzniklo tak velké společenství věřících, kteří se denně scházeli v chrámu, „po

⁶ Jedná se o kvalitativní výzkumy zaměřené na identitu jáhenské služby v rámci mojí disertační práce s tématem *Identita jáhenské služby v českých zemích* vedené na Teologické fakultě v Českých Budějovicích.

⁷ Dosud byl realizován pouze první ze dvou kvalitativních výzkumů zaměřených na identitu jáhenské služby u nás. V průběhu roku 2012 bude veden druhý z nich, který bude zaměřen na zbývající uvedené otázky, čímž dojde ke kompletaci celého výzkumu. Tento článek tedy seznamuje čtenáře pouze s dílčím výsledkem vedeného výzkumu.

domech lámali chléb a dělili se o jídlo s radostí a s upřímným srdcem. (...) A Pán denně přidával k jejich společenství ty, které povolával ke spáse“ (Sk 2,46n). Zároveň všichni, kteří uvěřili, nesdíleli spolu jen radost z víry, ale také majetek: „... měli všechno společné. Prodávali svůj majetek a rozdělovali všem podle toho, jak kdo potřeboval“ (Sk 2,44n). Silný nárůst počtu věřících však ztěžoval apoštolům jejich práci, zvláště když se měli věnovat kázání Božího slova, což si kladli jako hlavní úkol (srov. Sk 6,2). Se zvětšující se křesťanskou obcí tak vyvstávají problémy sociálního charakteru.

Zůstaneme-li u výkladu perikopy Sk 6,1–7 (volby sedmi jáhnů),⁸ pak je důvodem jejich ustanovení právě nedostatečná péče o sociálně slabé. Konkrétně jde o zanedbávání péče o vdovy z řecky mluvící části církevní obce. Tento problém, na který poukazovali helénisté, vyřešilo Dvanáct společně s celým shromážděním ustanovením sboru Sedmi, kteří se této činnosti měli věnovat.

Přestože se vyvolení muži výslovně neoznačují pojmem *διάκονοι* (služebníci), činnost, ke které jsou povoláni (prerозdělování materiální pomoci potřebným), je nepochybně služebného charakteru. V tomto smyslu tedy můžeme mluvit o zmíněné perikopě jako o „počátku jáhenské služby“⁹ a o sboru Sedmi jako o „prvních jáhnech“.

1.2 Diakonát – vývoj

V náplni jáhenské služby docházelo již od jejího počátku k neustálým změnám. I když nám informace zvláště z prvních staletí nenabízejí dostatečný přehled o činnosti jáhnů, dá se předpokládat, že se věnovali potřebným (zejména vdovám a sirotkům, jak tomu bylo v apoštolské době), katechezi a zřejmě také liturgii.¹⁰ Od třetího století působili jáhni jako správci pastoračních oblastí, na které byla každá místní církev rozdělena. V těch měli na starosti majetek církve a charitativní službu.

⁸ Přestože tak z textu přímo nevyplývá. Nicméně ve Sk 21,8 se hovoří o Filipovi nejen jako o kazateli evangelia, ale také jako o jednom ze sedmi jáhnů. Více o problematice počátku jáhenství z hlediska Sk 6,1–7 např. srov. M. OPATRŇY, „Pastorální identita trvalého jáhna z hlediska Sk 6,1–7 a LG 29,“ in *Trvalý diakonát – pastorálně-teologické aspekty: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*, ed. M. Kahanec, V. Svetlák a M. Hockickova, Košice: Viena, 2010, s. 69–72; nebo MTK, *Diakonát, vývoj a perspektivy*, s. 16–20.

⁹ Srov. BENEDIKT XVI., *Deus caritas est* 21.

¹⁰ Srov. MTK, *Diakonát, vývoj a perspektivy*, s. 22–23.

Presbyteri naproti tomu spravovali menší území – pozdější farnosti.¹¹ V tomto (pastorálním) smyslu by se dalo říci, že presbyteri byli diakonům podřízeni. Nebylo tomu tak ovšem v liturgické oblasti, na niž byl – v rámci poslání církve – kladen v té době zvýšený důraz. Sakrální dimenze kněžství začala vytlačovat dimenzi diakonickou. Na základě principu subordinace se navíc staly kompetence nižšího stupně zároveň součástí i vyššího – úkony, které mohl vykonat jáhen, mohl provádět také kněz. Plynule tak přešla převážná část liturgických úkolů jáhnů na presbytery. Stejně tak i správa církevního majetku, která byla v kompetenci diakonátu, přechází do rukou biskupy pověřených ekonomů, a charitativní služba je svěřována mnišským komunitám.¹² Dochází tak, sice postupně, ale nezadržitelně, k razantní redukci obsahu jáhenské služby v životě církve. Diakonát od devátého století zůstává sice trvalým klerickým stupněm, ovšem pouze s některými liturgickými funkcemi.¹³ Tridentský koncil (1563) v reakci na reformátorské popírání hierarchického kněžství jenom potvrdil svátostnou povahu diakonátu a ponechal jej pouze jako předstupeň presbyterátu. Otázka trvalého jáhenství tak ustupuje do pozadí církevního dění a znovu se otevírá až na Druhém vatikánském koncilu (1962–65), kde dochází k rozhodnutí pro znovuoobnovení této služby.¹⁴ Skutečnost, že koncil v žádném ze svých dokumentů nevyjadřuje záměr navrácení se k původní formě diakonátu, a celkově otevřený postoj k uskutečňování této (znovu)ustanovené služby ukazují spíše na možnost vytvoření nové podoby trvalého diakonátu vycházejícího z pastoračních potřeb současné církve.¹⁵

1.3 Současnost a výhled diakonátu – předmět výzkumu

Současnému stavu diakonátu a jeho budoucnosti se věnuje řada evropských teologů.¹⁶ Například rakouský teolog P. M. Zulehner při hledání smyslu jáhenství vychází z podstaty tohoto povolání – služ-

¹¹ Srov. tamtéž, s. 38.

¹² Srov. tamtéž, s. 39–43.

¹³ Srov. tamtéž, s. 42.

¹⁴ Trvalý diakonát byl oficiálně (znovu) zaveden dekretem papeže Pavla VI. *Sacrum diaconatus ordinem* v roce 1967.

¹⁵ Srov. MTK, *Diakonát, vývoj a perspektivy*, s. 73.

¹⁶ Srov. např. P. M. ZULEHNER, *Dienende Männer – Anstifter zur Solidarität*, Ostfildern: Schwabenverlag, 2003; nebo *Služba trvalých jáhnů: Sborník I. – teologický pohled*, Praha: Pastorační středisko, 1998.

by.¹⁷ Dává jej přitom do kontextu života a poslání celé církve, která má následovat příklad Krista, jenž „vzal na sebe přirozenost služebníka“ (Flp 2,7–8), a tak jako on se snaží sloužit lidem. V tomto smyslu se tedy jáhni cíleně věnují tomu, co je vlastní všem členům církve a co je zvláště a právě pro církev charakteristickým znakem. Nejde přitom o jakési zúžení služby pouze do jednoho církevního úřadu, nýbrž o zdůraznění cíleného nasazení lidí v úkolu církve, který jí světil a sám na sobě ukázal Ježíš Kristus.¹⁸

(Znovu)začlenění trvalého diakonátu do života církve však s sebou nese jisté praktické obtíže. V podstatě všechny služby a úlohy, které by mohli a měli jáhni zastávat, byly a zpravidla ještě z velké části jsou vykonávané kněžími nebo laiky. V otázce identity trvalého jáhna v tomto směru vyvstávají dvě základní otázky: Nebude diakon vnímán věřícími jako pomocník či (neplnohodnotný) zástupce kněze? A je nutná ordinace k výkonům, které do této doby zastávali laici?¹⁹ V tomto článku se budeme věnovat první otázce (srov. kap. „Náplň práce jáhna ve farnosti“), na kterou se pokusil získat odpověď kvalitativní výzkum realizovaný v roce 2011 díky podpoře Grantové agentury Jihočeské univerzity.²⁰

2. KVALITATIVNÍ VÝZKUM:

POHLED VĚŘÍCÍCH NA JÁHENSKOU SLUŽBU VE FARNOSTI

2.1 Výběr farností a respondentů

Výzkumný vzorek tvořilo 14 náhodně vybraných farností Čech a Moravy, ve kterých působí alespoň jeden trvalý jáhen. V těchto farnostech byli osloveni vždy 4 farníci starší 15 let, kteří byli ochotni se výzkumu

¹⁷ Srov. P. M. ZULEHNER, *Dienende Männer – Anstifter zur Solidarität*, s. 26.

¹⁸ „...Syn člověka nepřišel, aby si dal sloužit, ale aby sloužil...“ (Mt 20,28).

¹⁹ K uvedeným otázkám více např. A. OPATRŇÝ, *Pastorace v postmoderní společnosti*, s. 96–99; B. POTTIER, „Svátostnost jáhenství,“ in *Služba trvalých jáhnů: Sborník I.*; W. KASPER, „Trvalý jáhen v ekleziologickém pohledu vzhledem k současným výzvám v církvi a společnosti I–IV,“ in *Služba trvalých jáhnů: Sborník I.*; C. PORRO, „Jaká vize církve pro jáhenství?,“ in *Služba trvalých jáhnů: Sborník I.*

²⁰ Individuální grantový projekt s názvem *Percepce diakonátu ve farní komunitě* (081/2011/H). Na výsledky výzkumu budou navazovat následná výzkumná šetření, která se budou věnovat dalším otázkám týkajícím se identity jáhenské služby v českých zemích. Dojde tím k doplnění o další poznatky, což povede k objektivnějšímu pohledu na smysl a náplň diakonátu u nás.

zúčastnit.²¹ Jelikož bylo cílem výzkumu zjistit, jaký pohled na jáhenskou službu mají farníci, byli i jednotliví respondenti ve farnostech vybráni metodou náhodného výběru.²²

2.2 Výzkumné otázky

Výzkum byl směřován na osobnost jáhna, náplň jeho činnosti a spolupráci s místním knězem. Důležitou otázkou bylo také, jestli je přítomnost diákona ve farnosti vnímána farníky jako „přínos“. Pro ilustraci uvádím základní strukturu našeho dotazování:

1. Mohl byste říci, jak byste vysvětlil – třeba lidem, kteří nechodí do kostela – jaký je rozdíl mezi knězem a jáhnem?

2. Mohl byste něco říci o tom, co všechno tento jáhen pro vaši farnost dělá? – Samozřejmě, co z toho víte.

3. Myslíte si, že je dobře, že dělá právě to, nebo byste myslel, že by to mělo fungovat trochu jinak, že by mohl dělat něco jiného, nebo že by se to mohlo jinak zorganizovat? Co si o tom myslíte?

4. Myslíte si, že je pro vaši farnost dobře, že zde máte jáhna, nebo je to jedno? Čím je přítomnost jáhna přínosem? Co si o tom vy osobně myslíte?

Pro kvalitativní výzkum je charakteristická otevřená forma otázek, které umožňují volné a poměrně rozsáhlé odpovědi. Tyto odpovědi se zaznamenávají a poté analyzují. Proto nám těchto několik otázek mohlo pomoci k velkému množství informací. V dalším textu uvádím pouze výsledky (shrnutí) analýzy.

2.3 Charakteristika jáhna

Již při první odpovědi, ve které měli respondenti charakterizovat službu diákona,²³ se ukázalo, že jej vnímají především jako pomocníka

---

²¹ Jména všech citovaných respondentů jsou z důvodu anonymity pozměněna.

²² Cílem výzkumu nebylo získat co nejvíce informací o tom, co který jáhen ve farnosti vykonává, a oslovovat tak výhradně farníky, kteří se s ním dobře znají nebo s ním dokonce spolupracují. Pro ucelený obraz pohledu farníků na jáhenskou službu má i neznalost respondenta v této oblasti svoji vypovídací hodnotu.

²³ Pro přesnější vymezení pojmu *diákon* měli respondenti určit rozdíl mezi knězem a jáhnem.

nebo zástupce místního faráře.²⁴ V několika případech označovali jáhna dokonce výrazy jako „takový lidovější kněz“ apod. Díky teologickému vzdělání (které jáhna kvalifikuje k tomu, aby podobně jako kněz mohl lidem pomáhat v otázkách náboženského života a víry) a rodinným zkušenostem (kdy jako ostatní lidé řeší problémy spojené s manželstvím a výchovou dětí) má pro farníky nezřídka větší pochopení než příslušný farář – kněz.

Jak se ukázalo, jako nejdůležitější rozdíl mezi knězem a jáhnem vnímají věřící pravomoc kněze slavit eucharistii a udělovat svátost smíření, oproti jáhnovi, který může předsedat pouze bohoslužbě slova a některým dalším pobožnostem, včetně svátostné liturgie křtu, příp. církevního sňatku.

Na druhou stranu je však jáhen v pastoraaci oproti knězi ve výhodě, pokud se jedná o problematiku manželství a rodiny, kterou na rozdíl od celibátně žijícího kněze zná z vlastní zkušenosti. Tak to alespoň vnímali respondenti našeho výzkumu: jáhen pro ně zůstává „normálním“ člověkem, který sice má nejnižší stupeň svěcení, ale zároveň prožívá všednodenní starosti stejně jako oni. Je tedy pro ně snadnější řešit každodenní problémy spíše s jáhnem, než s knězem. Pocit důvěry v jáhna navíc může umocnit osobnost jáhna, který má pro diakonát odpovídající charakterové předpoklady a navíc svoji službu vykonává věrně a dobře.²⁵

2.4 Náplň práce jáhna ve farnosti

Z 29. článku dogmatické konstituce Druhého vatikánského koncilu O církvi (*Lumen gentium*) vyplývá hned několik úkolů vztahujících se k jáhenské službě. Jáhnové „slouží Božímu lidu (...) službou liturgickou, kazatelskou a charitativní.“ Později se uvádí ještě služba administrativní.²⁶ Podstatná část textu popisuje úlohu jáhna při liturgii: „Úko-

²⁴ Za pomocníka nebo zástupce faráře označila jáhna téměř polovina dotázaných farníků.

²⁵ O tom, že jáhen v jejich farnosti je muž na svém místě a vykonává svou službu dobře, je přesvědčena převážná většina respondentů.

²⁶ Jiné rozlišení úkolů jáhenské služby uvádí KONGREGACE PRO KATOLICKOU VÝCHOVU, *Základní normy pro formaci trvalých jáhnů*, čl. 9: „munus docendi“ – služba vzdělávání, „munus sanctificandi“ – služba posvěcování a „munus regendi“ – služba spravování. Jinak formuluje úkoly KONGREGACE PRO KLÉRUS, *Směrnice pro službu a život trvalých jáhnů*, čl. 22–42: služba kazatelská, služba liturgická a služba charitativní, přičemž úkol administrativní je zahrnut do služby charitativní.

lem jáhna je, podle toho, jak mu to přidělila příslušná autorita, slavnostně udělovat křest, uchovávat a rozdělovat eucharistii, jménem církve asistovat při uzavírání manželství a žehnat mu, přinášet umírajícím svátostnou posilu na cestu do věčnosti, předčítat věřícím Písmo svaté, vyučovat a povzbuzovat lid, předsedat bohoslužbě a modlitbě věřících, udělovat svátostiny a vést smuteční a pohřební obřady“ (LG 29). Podle toho by se možná dalo soudit, že úkol liturgické služby je pro jáhna stěžejní, přičemž ostatní jáhenské úkoly jsou také velmi důležité.

Jedním z nich je již zmiňovaný charitativní úkol, jehož součástí je také povinnost podporovat apoštolát laiků.²⁷ Tato část jáhenské služby je realizována „vykonáváním charitativních a výpomocných prací, animací společenství či jednotlivých oblastí církevního života, zvláště co se týče lásky k bližnímu.“²⁸ V *Základních normách pro formaci trvalých jáhnů* se tato činnost dokonce označuje za „nejtypičtější službu jáhna“.²⁹

S charitativním úkolem je úzce spojen administrativní úkol, jehož smysl spočíval v prvních křesťanských staletích ve spravedlivém rozdělování příjmů církevní obce. V praxi to znamenalo, že „z majetku církve byl hrazen její provoz, ale všechno, co bylo navíc, muselo být rozděleno mezi chudé.“³⁰ V dnešní době by však jeho smysl mohl být především v orientaci místních církví na své povinnosti vůči světu, jak jsou formulovány například v pastorální konstituci Druhého vatikánského koncilu *Gaudium et spes*.³¹ Pokud jde o „kázatelskou službu“ jáhnů, o níž hovoří církevní dokumenty, tu můžeme chápat jako realizaci poslání hlásat Kristovo tajemství a předávat křesťanskou nauku.³²

Ukazuje se však, že zejména liturgická role jáhna je v naší zemi vnímána spíše jako zástupná než jako služebná, jak by to vyplývalo z původního (biblického) pojetí diakonátu. Proto se v současné době objevují názory, které v souvislosti s ujasněním identity jáhenské služby poukazují na potřebu „vyproštění“ diakonátu právě z liturgických oblastí, ve kterých jáhna (zvláště bez účasti kněze) vnímají věřící jako „neúplného náhradníka kněze“.³³

²⁷ Srov. MTK, *Diakonát, vývoj a perspektivy*, s. 109.

²⁸ KONGREGACE PRO KATOLICKOU VÝCHOVU, *Základní normy pro formaci trvalých jáhnů*, čl. 9.

²⁹ Tamtéž.

³⁰ M. OPATRŇÝ, „Otázka identity jáhenské služby,“ *Teologické studie* 5, č. 1 (2004): 43.

³¹ Srov. tamtéž.

³² Srov. KONGREGACE PRO KLÉRUS, *Směrnice pro službu a život trvalých jáhnů*, čl. 23.

³³ Srov. A. OPATRŇÝ, *Pastorace v postmoderní společnosti*, s. 103.

Představu jáhna-pomocníka prakticky potvrdily i výsledky našeho výzkumu. Ukázalo se, že respondenti považují za službu jáhna především ty činnosti, které kněz ve svém čase (pro svoji velkou pracovní vytíženost) nestíhá obstarávat. Proto má k ruce jáhna, který se jim věnuje.³⁴ Jedná se především o návštěvy nemocných, přípravy k přijetí svátostí (křest, manželství), výuku náboženství a také administrativní činnost (starost o materiální potřeby farnosti). Největší podíl na vnímání jáhna jako zástupce faráře má skutečnost, že jáhen často vede bohoslužby slova při nepřítomnosti kněze, a to i v neděli, kdy by měla být ve farnostech slavena eucharistická bohoslužba.³⁵ Rovněž také občasná udílení křtu nebo asistence jáhna při uzavírání manželství nebo při pohřebních obřadech přispívá k vnímání jáhna jako někoho, kdo „supluje“ nepřítomného kněze.

V uvedených případech je „zástupná funkce“ jáhna zcela markantní. Pokud by se tedy měl diakon vymanit z označení „pomocník kněze“ či „zástupce faráře“ a tím „získat vlastní identitu“, odlišnou od identity kněze, musel by se zásadně přehodnotit rozsah a forma zapojení jáhna při liturgii.³⁶ A. Opatrný v této souvislosti uvádí několik mimoliturgických pracovních pozic, kde by se jáhni mohli uplatnit – vedoucí pracovníci charit, pracovníci pastoračně-psychologických poraden, diecézní ekonomové, redaktoři církevních periodik apod. Trvalý jáhen by se tím jednak vymanil z výše uvedeného „titulu“ a zároveň by se skrze svoji službu stal jakýmsi spojovacím článkem mezi světem a církví.³⁷

Podobný pohled na uplatnění jáhna, tedy především mimo liturgii, má např. i německý kardinál a bývalý předseda Papežské rady pro jednotu křesťanů W. Kasper. V jeho pojetí diakonátu je základním postojem jáhna sociální angažovanost. Vidět a vnímat potřeby druhých, věnovat se jim a sloužit jim – to jsou základní rysy diakonátu. Vlastní činnost jáh-

³⁴ Jaká podobnost s časovou vytížeností Dvanáctí! (Srov. Sk 6,2–4).

³⁵ V této úvaze záměrně neotvíráme diskusi o vhodnosti či nevhodnosti časté praxe „bohoslužby slova se svatým přijímáním“, ačkoliv se domníváme, že by si i tato otázka zasluhovala pozornost.

³⁶ Srov. A. OPATRŇÝ, *Pastorace v postmoderní společnosti*, s. 103.

³⁷ Srov. tamtéž. S označením trvalého jáhenství jako „mostu mezi církví a světem“ jsem se setkal i při svém výzkumu v rámci diplomové práce, kde se v tomto smyslu vyjadřovali sami jáhni. Srov. M. FUJDL, *Jáhenství jako spojení manželství a pastorační práce*, s. 87. Pro srovnání: v německy mluvících zemích věří převážná většina diakonů (86 %), že k propojení církve a světa dochází (ne prostřednictvím diakonátu, nýbrž) skrze jejich manželství. Srov. P. M. ZULEHNER, *Dienende Männer – Anstifter zur Solidarität*, s. 92.

na však posouvá ještě trochu dál. Podstatnou část jáhnovy činnosti vidí ve vyhledávání dobrovolných spolupracovníků, které by zapracovával a s postupem času jim víc a více přenechával svěřené služby a úkoly, aby se mohl sám více věnovat odborné práci a také duchovnímu vedení svých spolupracovníků.³⁸ Tato koncepce plně odpovídá náplni jáhenské činnosti z pohledu *Základních norem pro formaci trvalých jáhnů*.³⁹

Naproti tomu s oddělením liturgické služby od diakonátu nesouhlasí O. Windels, který je zastáncem zachování přítomnosti jáhna při liturgii, aby se tak více projevoval smysl a účel této služby: „Umenšili bychom celou věc, kdybychom se na jáhenství dívali pouze neliturgicky. Je-li liturgie zjevením církve, pak správná přítomnost jáhna při bohoslužbě značně přispěje k pozornějšímu vnímání jáhenství, jež bude nyní vykonáváno jako trvalé. Bude upomínat křesťanský lid, aby pozitivně uznal jeho službu, aby pochopil smysl a účel jeho existence. Tím následně napomůže k tomu, aby i ostatní jeho členové byli pověřeni ke službě církvi a jejímu poslání.“⁴⁰

2.5 Otázka organizace

Pro pastorační činnost jáhna ve farnosti je důležitá samotná organizace jeho práce. V tomto směru viděli farníci mnoho faktorů, které ji ovlivňují jak pozitivně, tak i negativně. Pozitivní je, pokud jáhen bydlí přímo v místě svého působení. Může tak být lidem prakticky vždy k dispozici, na rozdíl od kněze, který často do farností pouze dojíždí. Z odpovědí také vyplynulo, že farní pastorační prosplívá, když přímo ve farnosti (zvláště ve větších městech) působí více jáhnů. Mohou si úkoly rozdělit mezi sebe a nedojde tak k jejich pracovnímu přetížení, neboť pastorační pole působnosti jáhnů je velmi široké.

³⁸ Srov. W. KASPER, „Přednáška pronesená na mezinárodní konferenci jáhnů dne 11. 10. 1997 v jižním Tyrolsku v Brixenu,“ in *Sborník pro trvalé jáhny*, Praha: Pastorační středisko, 1997.

³⁹ „*Munus regendi* je realizováno vykonáváním charitativních a výpomocných prací, animací společenství či jednotlivých oblastí církevního života, zvláště co se týče lásky k bližnímu. To je nejtýpickejší služba jáhna.“ (KONGREGACE PRO KATOLICKOU VÝCHOVU, *Základní normy pro formaci trvalých jáhnů*, čl. 9.)

⁴⁰ O. WINDELS, „Jáhenská služba při liturgii,“ in *Služba trvalých jáhnů: Sborník II: Zkušenosti a reflexe*, Praha: Pastorační středisko, 1998.

Proto těch jáhnů by bylo třeba víc. Ta organizace by měla být po této stránce zabezpečena větším počtem lidí, aby se takzvaně tou službou dostalo na všechny věřící, protože i ta bohoslužba slova potom nevyjde do všech těch míst, kde by bylo potřeba a kde by si to věřící představovali, a obzvlášť kruté je to, když je nepřítomnost pana faráře častá, třeba i čtrnáctidenní dovolená nebo nemoc.⁴¹

Negativní vliv na jáhenskou činnost má častá výměna farářů, přesněji administrátorů,⁴² ve farnosti, stejně jako omezení se pouze na administrativní oblast diakonátu. Mnohdy je také na škodu, když se jáhen musí věnovat těm pastoračním záležitostem, které v dané farnosti obvykle vykonává kněz, ovšem z časových důvodů je přenechává právě jáhnovi. To, že je jáhen úkolován farářem, znamená někdy i omezení jáhna v jeho působení: „Dost záleží na knězi, jak velké mu dá pole působnosti. Pokud ten kněz tomu jáhnovi dá větší privilegia, tak ten jáhen se může angažovat více.“⁴³ Tato výpověď otevírá (zvláště v německy mluvících zemích diskutovanou) otázku, jestli by měl být jáhen podřízen a úkolován farářem, nebo přímo biskupem, a být tak de facto v církevní hierarchii na stejné úrovni jako kněz. Vztah diakonátu a presbyterátu by se tím změnil z „vertikálního“ na „kolegiální“.⁴⁴

Nicméně jakkoli se může zdát, že spolupráce mezi knězem a jáhnem je komplikovaná, opak je pravdou. Alespoň co se názoru farníků týče. Z jejich pohledu totiž vzájemná spolupráce kněze a jáhna probíhá (takřka ve všech zkoumaných farnostech) bez problémů, ba dokonce si navzájem vyhovují a vycházejí vstříc.

Dle *Kodexu kanonického práva* přísluší plat pouze jáhnům, kteří se zcela věnují církevní službě. Ženatí jáhnové, kteří pobírají plat ze svého světského zaměstnání, mají hradit své i rodinné náklady z těchto příjmů.⁴⁵ Této skutečnosti si všímali i někteří z oslovených farníků, když se ve svých odpovědích vyjadřovali i k finanční stránce jáhenské služ-

⁴¹ Rozhovor č. 51, českobudějovická diecéze – venkov.

⁴² V ČR stále přetrvává častá praxe zavedená v době komunismu, že se vedením farnosti nepověří farář, který se z podstaty svého úřadu ustanovuje na dobu neurčitou (srov. CIC, kán. 522), ale pouze administrátor, který je prakticky jeho zástupcem a může být kdykoli přeložený jinam.

⁴³ Rozhovor č. 35, olomoucká arcidiecéze – venkov.

⁴⁴ Více k této problematice např. B. POTTIER, „Svátostnost jáhenství“; W. KASPER, „Trvalý jáhen v ekleziologickém pohledu vzhledem k současným výzvám v církvi a společnosti I–IV“; C. PORRO, „Jaká vize církve pro jáhenství?“

⁴⁵ Srov. CIC, kán. 281, § 3; nebo srov. KONGREGACE PRO KLÉRUS, *Směrnice pro službu a život trvalých jáhnů*, čl. 15.

by. V tomto případě shodně uváděli, že by se trvalým ženatým jáhnům, kteří se službě věnují ve svém volném čase, také mělo dostat patřičné finanční odměny.⁴⁶

2.6 Je jáhen pro farnost přínosem?

Mnoho činností, které vykonává jáhen ve farnosti, by mohli dělat ostatní věřící, ať už s pověřením (např. akolyté, učitelé náboženství) nebo bez něj (farní ekonomové apod.). V otázce, zda je přítomnost jáhna ve farnosti přínosem, či nikoli, šlo tedy především o zjištění, jestli farníci vnímají tento rozdíl mezi službou církvi, kterou vykonává jáhen, a službou běžného věřícího a vidí v něm opravdu přínos vycházející ze svátostné podstaty této služby. Až na jednu výjimku byla výpověď farníků zcela jednoznačná – jáhen je pro farnost zcela určitě přínosem. Důvodů je hned několik:

1. Díky svátostnému charakteru služby je uschopněn ke službě Božímu slovu. Může tak předsedat bohoslužbě slova, což vnímají jako velký přínos zvláště věřící ve farnostech, kde kněz vůbec není, nebo kam dojíždí jen občas.

2. Výpomoc kněžím v neliturgické oblasti pastorače (návštěvy nemocných, administrativa apod.) věřící oceňují. Farní pastorače je rozložena na více osob a neleží tak pouze na místním faráři. Pastorační péče se tak dostane více lidem, kněz má více času na přípravu liturgie apod.

3. Vzhledem k nižšímu stupni svěcení se jáhnovi nedostává takové vážnosti a respektu jako kněžím, což je pro ně z pohledu věřících spíše výhodou. Zároveň díky zkušenostem rodinného života rozumí lépe i jejich problémům z manželství a výchovy dětí. Z pohledu věřících si tak dokáže, zvláště u mladých lidí, lépe získat jejich důvěru: „Přínosem je třeba větší důvěra v jáhna pro mladé. Upřímně mám z kněží respekt a spíše si držím odstup.“⁴⁷

Kromě zmíněných důvodů, spojených se svátostným charakterem jáhenské služby, uvádějí věřící i další důvody, které svědčí pro „přínos“ jáhna pro farnost. Často bývá jáhen tím, kdo organizuje farní aktivity, stará se o materiální a technické zabezpečení farnosti (opravy kostelů,

⁴⁶ Zpravidla se v tomto smyslu vyjadřovali věřící, v jejichž farnosti působí trvalý ženatý jáhen, který se jáhenské službě věnuje při práci ve svém volném čase.

⁴⁷ Rozhovor č. 29, brněnská diecéze – Brno.

far apod.) nebo animuje farní společenství, čímž pomáhá k jeho rozvoji a chrání je před úpadkem, jak o tom svědčí odpověď z jedné české farnosti: „To bychom se mohli potom pomodlit doma a nemuseli bychom mít vůbec žádné společenství, nikoho by nenutilo vlastně přijít do kostela a podobně.“⁴⁸

Z uvedených skutečností je více než zřejmé, že přítomnost jáhna ve farnosti je rozhodně přínosem. V některých farnostech, kde již alespoň jeden jáhen působí, by si dokonce i přesto přáli, aby se jejich počet zvýšil.⁴⁹

ZÁVĚR

Kvalitativní výzkum zabývající se diakonátem z pohledu farníků přinesl mnoho důležitých a zajímavých poznatků. Především se podařilo zodpovědět jednu ze základních otázek týkajících se identity trvalého jáhna u nás, a to, zda je, či není diakon vnímán věřícími jako pomocník či (neplnohodnotný) zástupce kněze. Druhý vatikánský koncil umožnil svým ustanovením znovuvytvoření jáhenství jako vlastního a trvalého hierarchického stupně pro duchovní správu, přičemž jsou jáhni svěcení „nikoli ke kněžství, nýbrž ke službě“ (srov. LG 29). Diakonát je tedy od kněžského stavu jasně odlišen a získává v určitém slova smyslu svoji autonomii. Také v praxi by měl být tento status patrný. V odpovědích respondentů se však ukázalo, že jejich pohled na jáhenskou službu je zkreslený, nebo i zcela mylný. Nejčastěji vnímají diakona jako „pomocníka“ nebo také „zástupce faráře“ či „lidovějšího kněze“. Ze všech úkolů, které jáhnovi přísluší, se na tom největší měrou podílí liturgická služba (především vedení bohoslužby slova, pohřbů, svateb, udělování křtů a některých svátostí). V tomto směru je pro věřící diakonova „zástupná funkce“ faráře zcela markantní.

Také ostatní činnosti, které jáhen ve farnosti vykonává (návštěvy nemocných, přípravy k přijetí svátostí, výuka náboženství, administrativní činnost apod.), vnímají věřící spíše jako zástupné. Ve svých odpovědích je zpravidla označovali jako služby, kterým se kněz ve svém čase (pro

---

⁴⁸ Rozhovor č. 51, českobudějovická diecéze – venkov.

⁴⁹ Jedná se především o větší města, kde je velký počet farníků (Praha, Brno...), a o farnosti, do kterých spadá více obcí (např. Vimperk).

svoji velkou pracovní vytíženost) nestačí věnovat v plném rozsahu, a proto má k dispozici jáhna, který je věřícím může také poskytnout.

Z uvedeného je zřejmé, že pokud by se měl jáhen vymanit z označení „pomocník kněze“ či „zástupce faráře“ a výrazně se tím přiblížit k získání vlastní identity, bude potřeba řešit míru, konkrétnost a transparentnost jeho zapojení při liturgii, stejně tak i jasné rozlišení mezi pastoračními úkoly kněze a jáhna ve farnosti.

K řešení se nám zde nabízí několik variant: jednou z možností je přenesení těžiště jáhenské služby podstatně nebo zcela mimo liturgickou oblast (W. Kasper, A. Opatrný), druhou je zdůraznění liturgické funkce jáhna (O. Windels). Jsem přesvědčen, že obě varianty nemusejí nutně stát v protikladu (jak se může na první pohled zdát). Budeme-li vycházet z podstaty diakonátu, která vyplývá již ze samotného názvu, tedy *služby* (P. M. Zulehner), a to v kontextu života a poslání celé církve (služba lidem po vzoru Krista) a přistoupíme k ní ve všech rovinách, které diakonátu připisuje věroučná konstituce *Lumen gentium* (liturgická, kazatelská, charitativní), pak je sounáležitost liturgické i sociální oblasti diakonátu zjevná. Nelze tedy od sebe oddělit či snad úplně vypustit jednotlivé jáhenské úkoly (to jistě nezamýšleli ani uvedení autoři). Jde spíše o jasné vymezení pozice jáhna v té které pastorační oblasti, ujasnění jeho kompetencí a získání autonomního postavení ve farní pastoraci. Významnou roli v této problematice hraje především otázka vztahu kněz–jáhen. V tomto směru vnímají respondenti jako důležité, v jakém rozsahu a ve kterých oblastech pověří kněz jáhna pastorační činností. Tato skutečnost odpovídá zavedené praxi, že jáhen je podřízen místnímu faráři. Přestože se může tento „hierarchicky-vertikální“ vztah jevit jako problematický, z pohledu farníků tomu tak není. Dle jejich názoru probíhá vzájemná spolupráce mezi knězem a jáhnem (takřka ve všech zkoumaných farnostech) bez problémů, ba dokonce si navzájem vyhovují a vycházejí vstříc.

Pro jáhna je při pastorační práci, z pohledu věřících, výhodou především jeho zkušenost života v manželství a rodině. Jáhen prožívá stejné všednodenní starosti jako ostatní farníci, pro které je tak přirozenější řešit své problémy s ním než s knězem žijícím v celibátu. Významným aspektem je také, když jáhen bydlí přímo v místě svého působení. Lidé se na něj mohou v případě potřeby kdykoli obrátit. Zvláště v místech, kam dojíždí kněz jen zřídka, je pro věřící velmi přínosné, když jáhen může sloužit během týdne alespoň bohoslužbu slova a věnovat se nemocným a potřebným. Na rozdíl od kněze ovšem nedisponuje možností udělo-

vat svátost smíření a svátost nemocných, stejně jako nemůže sloužit mši svatou.

Z hlediska problematiky identity trvalého jáhna je třeba věnovat se problematice vztahu kněze a jáhna, jako i dalším tématům (např. koncepcí diakonátu v českých a moravských diecézích) více do hloubky. Těmito otázkami se již zabývá další výzkumný projekt realizovaný v roce 2012 s názvem *Percepce diakonátu duchovními českých a moravských diecézí* (GAJU 070/2012/H). S výsledky tohoto projektu seznámím čtenáře v některé z příštích studií.

The Perception of Deacons in Parishes by the Faithful – A Pastoral-Theological Reflection on the Basis of Empirical Research

Key words: Diaconate; Identity of the diaconate; Parish pastoral work; Pastoral-theological reflection

Abstract: The article deals with the question of a permanent deacon in parish pastoral work. It analyses the historical development of the diaconate and the views of certain contemporary theologians on the issue of the nature and meaning of the diaconate today. It also presents the results of empirical research on the perception of deacons by believers in the Bohemian and Moravian parishes. It is shown that the diaconate is primarily associated with liturgical activities, with care for the sick, preparations for the sacraments and their administration. The deacon, "thanks" to his liturgical activity, is first and foremost perceived by believers as a "deputy priest", which is an obstacle in the search for the identity of the permanent diaconate. Due to a lower degree of deacon ordination, less respect is paid to him in comparison with the priest, which could actually be seen as an advantage. At the same time due to his experience with family life, the deacon understands problems of marriage and raising children better. Based on these facts, the faithful see the deacon as "more popular priest", who can more easily obtain their trust than a celibate priest. In general, the presence of a deacon in the parish is a benefit from the perspective of believers.

Mgr. Martin Fajdl
Katedra pedagogiky
TF JU
Kněžská 8
370 01 České Budějovice